

Upptäck Samhälle Lgr 11

Facit och kommentarer till Arbetsboken

Till dig som använder det här materialet

Sidnumren hänvisar till sidan i Arbetsboken.

På en del frågor står det "Elevens eget svar" i facit.

Det beror på att man kan svara på olika sätt.

Om du är osäker på om ditt svar är rätt, så fråga din lärare.

På en del frågor står det "Exempel:" Det betyder att det kan finnas flera rätta svar än det som står.

UPPTÄCK SAMHÄLLE

Stora frågor och centrala begrepp

Sidan 2

1–6. Elevens eget svar.

Sidan 3

1–6. Elevens eget svar.

Upptäck Samhälle

Samhället förr och nu

Sidan 4

1.a) Elevens eget svar. Exempel:

	1900-talet	2000-talet
Berätta något om människorna.	Några få människor syns och de verkar vänta på något.	Massor med människor på väg till olika platser.
Hur är trafiken?	Ingen trafik men en grusväg	Många bilar, cyklar, trafikskyltar och lysen
Hur ser husen ut?	Stora gårdar i trä	Höga flerfamiljshus i sten
Vilken verkar vara den viktigaste byggnaden?	Kyrkan, höjer sig över övriga hus	Globen, arenan för nöjen och sport i bakgrunden
Vilket slags samhälle visar bilden?	Bysamhälle	Stadssamhälle/ Informations-samhälle

Sidan 5

b) Elevens eget svar.

Exempel: Förr var det nästan ingen trafik alls på vägarna.

I dag samsas gångtrafikanter, cyklister och allt fler bilar i städerna. (Större risk för trafikolyckor.)

2.

Lagarna är annorlunda i dag.

Landets gränser är annorlunda i dag.

Synen på vad som är manligt och kvinnligt är annorlunda i dag.

Människors behov av bostäder och inkomster är annorlunda i dag.

Synen på hur barn ska bete sig är annorlunda i dag.

Människors behov av en gemenskap är annorlunda i dag.

Synen på kristendomen och kyrkan är annorlunda i dag.

Vi följer lagar, regler och normer

3. a)

Den som bryter mot lagar kan dömas till ett straff i en domstol.

Den som bryter mot en regel kan få ett straff (t.ex. utvisning på fotbollsplan, eller tvingas lämna klassrummet) men det är inget brott mot en en lag.

Den som bryter mot en norm väcker ofta stor uppmärksamhet men det är inte straffbart i det svenska samhället att bryta mot normer och regler.

b)

N – Synen på vad som är manligt och kvinnligt är annorlunda i dag. (Till exempel att det förr var opassande att flickor spelade fotboll.)

N – Synen på hur barn ska bete sig är annorlunda i dag.

N – Synen på kristendomen och kyrkan är annorlunda i dag.

Hur ska man tänka i SO?

Sidan 6

4. Lärare saknas i grundskolan.
5. a) Elevantalet ökar eftersom många barn har fötts.
b) Elevens eget svar. Exempel: Inte så populärt att utbilda sig till lärare.
6. Elevens eget svar.
Exempel: Eleverna saknar lärare helt i vissa ämnen. /Vikarier saknas. Eleverna lär sig mindre och får sämre betyg.

Sidan 7

7. a) Kommunen försöker locka lärare med extra pengar. Lärare som skulle gå i pension fortsätter att arbeta.
b)
På kort sikt... fungerar undervisningen när lärare väntar med att gå i pension.
På lång sikt ... kommer det inte fungera då lärarna säkert måste gå i pension.
c) Elevens eget svar.
Exempel: Locka fler studenter till lärarutbildningarna genom att höja lärarnas löner.
d) Elevens eget svar.
Exempel: I förlängningen kanske det blir svårt att få jobb som lärare om många utbildar sig till lärare.

Sverige för 200 år sedan

Sidan 8

8. a) Därför att Sverige då var ett fattigt land. Istället fanns det någon hemma som kunde passa de små barnen eller så fick de sköta sig själva medan föräldrarna jobbade i närheten på gården.

b) I familjerna föddes många barn och det var vanligt att de äldre bodde i samma hus som sina barn och barnbarn. Folk var fattiga och fick hjälpa varandra.

c) Förr var kristendomen och kyrkan en del av vardagen. Så är det inte idag, för de allra flesta av oss. Det var en norm att gå i kyrkan på söndagarna, ett slags gruppträck. Man ville inte "sticka ut" och bli föremål för skvaller eller hamna i onåd hos prästen, som var en av de viktigaste personerna i byn.

- d) Sverige styrdes mycket av kungen. Sverige hade inte infört allmän rösträtt och vid denna tid. Speciellt kvinnorna hade mindre makt jämfört med i dag.

Vad är samhällskunskap?

Sidan 9

9. a) Elevens eget svar.
Exempel: Hur Sverige styrs, om politik.
b) Elevens eget svar.
Exempel: geografi handlar mycket om hur naturlandskapet på en plats ser ut, samhällskunskap handlar mer om hur vårt samhälle fungerar.
c) Elevens eget svar.
Exempel: Historia handlar om hur samhällen fungerade förr, på vikingatiden eller 1800-talet. Samhällskunskap handlar om vad som gäller i samhället idag.

Sammanfatta kapitlet

10.

- a) För 200 år sedan levde folk **i bondesamhällen**
- b) Människor är "sociala varelser" det betyder att de flesta helst vill vara **tillsammans med andra**
- d) Att hälsa på någon vi känner är exempel på **en norm**
- e) När vi vill veta varför något har hänt, vill vi veta **orsakerna till ett problem.**
- f) När vi vill veta vad olika händelser kan leda till, vill vi ha reda på **konsekvenserna av ett problem.**

11. Elevens eget svar.

Medier

Sidan 10

- a) Elevens eget svar.
b) Har du gjort rätt är alla dina exempel på kanaler som sprider information, reklam eller underhållning.

Informationssamhället

2.

3. Elevens eget svar.
Exempel: bok, film via internet
4. Elevens eget svar.
Exempel: mobiltelefon med sms från mamma om var lunchen ligger, sajt på internet för att se senaste nyheterna.

Kommunikation

Sidan 11

5. a) b) c)

Avsändare: lärare
Budskap: historia om Gustav Vasa
Mottagare: elever

Avsändare: Martin
Budskap: Vill ses efter skolan
Mottagare: Sara

Avsändare: Radioprogrammet Melodikrysset
Budskap: Veckans vinnare är.
Mottagare: Lyssnare, lyssnaren Hans
(Exempel på massmedier.)

Avsändare: Skobutiken Skodon
Budskap: Rea
Mottagare: Användare via datorn, Nisse
(Exempel på reklam.)

6.

TV är en **kanal (ett medium/mediet)**
Valresultatet är **budskapet**
Företaget som gör kläderna är **avsändare**
Reklamskyltarna är **kanalen (mediet)**
Vårens nya mode är **budskapet**
Madde och Naomi är **mottagare**

Mediernas roll i samhället/

Vi ser på TV

Sidan 12

7.

- a) Elevens eget svar. (Exempel: Många gånger kan information och underhållning gå in i varandra, t.ex. Sportnytt, Kulturnyheterna.)
b) Kanal A
c) Elevens eget svar.

Exempel: Eftersom kanal A visar program för minoritetsgrupper i Sverige, t.ex. Samiska nyheter. Ett sådant inslag skulle aldrig sändas på en reklamtv-kanal. Programmet har för få tittare för att företag skulle vilja satsa på reklam i samband med programmet.

8. a) Därför att man vill vara säker på att företag inte påverkar programutbudet och programinnehållet i statliga tv-kanaler. SVT ska vara oberoende, något som vi anser som viktigt för demokratin i Sverige.
b) SVT får sina inkomster via radio- och tv-avgiften som alla som har en tv-mottagare måste betala.

9. Elevens eget svar.

Exempel: Nackdelarna med reklam i TV är alla avbrott i en bra film.
Fördelarna med reklam i TV är att kanalen har råd att köpa in bra filmer som vi kan se.

Vad är en stor nyhet?

Sidan 13

10. a) b) Elevens eget svar.

Nätet har förändrat vårt sätt att leva

Sidan 13

11. a) Elevens eget svar. Exempel:

	HUR GJORDE DIN MORMOR?	HUR GÖR DU IDAG?
Samla fakta till ett skolarbete.	gick till biblioteket	gogglar
Lyssna på musik.	lyssnade på radio	lyssnar via internet på mobilen
Spela spel.	tärningsspel, kortspel	spelar på dator, mobilen
Läsa nyheter.	läste dagstidningar	kollar in någon sajt på internet
Prata med en vän i en annan världsdel.	ringde, men det var mycket dyrt	"skypar" via internet

b) Datorn, mobiltelefonen och framför allt internet med söktjänster som google.

Sociala medier

Sidan 14

12. De sociala medierna möjliggör tvåvägskommunikation, en dialog.

13. a) b) Elevens eget svar.

14. a) b) Elevens eget svar.

Sidan 15

15. a) Internet och TV

b) Tidskrift, Dagstidning, CD-skiva, DVD

16. a) b) Elevens eget svar. (Vad man dock kan se i de senaste undersökningarna är att ungdomar använder internet allt oftare, förmodligen mer ofta än diagrammet från 2012 visar t. ex. så har YouTube blivit mycket populärare sedan undersökningen gjordes.)

Mediernas roll i en demokrati

Sidan 16

17. I Sverige får journalister skriva om sådant de tycker är fel i samhället.

X tryckfrihet   mediefrihet

I en demokrati har man rätt att få säga vad man tycker.

X åsiktsfrihet   grundfrihet

När staten kontrollerar och ändrar information innan medierna sänder den.

kontrollant   **X censur**

När ett land styrs av en person som har all makt. Folket vågar inte säga till om de tycker något är fel.

X diktatur   demokrati

18. a) Om något händer i samhället som strider mot de demokratiska principerna kan det uppmärksammas av medierna och makthavarna tvingas agera. (Lagen om just tryckfrihet skyddar demokratin eftersom den försvarar rätten för tidningar att skriva om nästan vad som helst utan risk för att ställas inför domstol. Speciellt viktigt är det att kritiskt granska personer och grupper med makt, inklusive staten i sig.)

b) De granskar tv-sändningar och tidningsartiklar innan det sänds och trycks (censur). De straffar de som kritiserar makthavarna med fängelse. De stoppar internetsidor som är kritiska mot makthavarna i landet.

Varför finns det reklam?

Sidan 17

19. Elevens eget svar.

Exempel: Tv-program i en reklamtv-kanal, en nyhetssida på internet.

20. Medierna får sina inkomster via företagen som betalar för att få sända reklam i deras kanaler.

21.

villaägare

ungdomar

barn i femårsåldern

yrkesarbetande femtioåringar

22.

Det är inte tillåtet att säga att man är bäst i reklam.

X Det är inte tillåtet att ljuga i reklam.

Det är inte tillåtet att använda barn i reklam.

X Det är inte tillåtet att använda en kändis i reklam utan att kändisen sagt okej till detta.

X Det är inte tillåtet att sända reklam före tv-programmet Bolibompa.

Det är inte tillåtet att sända reklam i barnprogram från kanaler som sänder utanför Sverige.

Sammanfatta kapitlet

Sidan 18

23.

En avsändare kan vara någon som förmedlar

X en åsikt en kanal en diktatur

En åsikt är ofta en värdering, då är det

en ekonomisk fråga en faktauppgift

X en uppfattning om vad som är rätt eller fel

Den källa som man kan lita på är

åsiktsfri kritisk **X trovärdig**

Allt det som företag gör för att sälja varor kallas för

X marknadsföring varumärke målgrupp

Den som samlar en grupp människor som alla vill ha mer godis i caféterian på skolan kan kallas för

riksdagsledamot politiker **X opinionsledare**

Samlingsord för allt de vi använder för att kommunicera på internet

socialisering **X sociala medier** massmedier

När man kan reagera direkt på det som sägs eller skrivs

envägskommunikation

X dubbelkommunikation

tvåvägskommunikation

Det här är ett exempel på en pressetisk regel och något varje journalist bör följa:

X Respektera den personliga integriteten.

Bara ta upp viktiga nyheter.

Inte skriva kritiskt om de som bestämmer.

24. Elevens eget svar.

Individer och grupper

Sidan 19

1. Elevens eget svar.

2. Elevens eget svar.

Familjen

3. Barn får ofta ha åsikter om vad familjen ska äta till middag, vart man ska resa på semester och hur barnrummet ska inredas. Så var det inte förr.

4. Till exempel samkönade äktenskap med barn, familjer där barnen bor omväxlande hos mamman och pappan som är separerade.

Skolan

Sidan 20

5. a) Ämnet som i dag kallas för svenska (läsning, skrivning, rättskrivning, uppsatsskrivning, tyst läsning, skrivning modersmål, modersmål) och matematik (räkning).

b) Elevens eget svar.

6. Kristendom är ett ämne på schemat som man läser som mest tre gånger i veckan. Varje skoldag börjar med morgonbön. Idag läser vi istället ämnet religionskunskap och där läser man om flera andra religioner än kristendom samt om etik.

7. Elevens eget svar.

Exempel: Förr var det skola även på lördagar.

Förr hade man något som kallades arbetsövning, det har vi inte idag. Klassråd, mentorstid, hemkunskap, teknik, engelska m.m. är ämnen som vi har idag, men som man inte hade förr.

Sidan 21

8. Elevens eget svar.

Exempel:

Ja, därför att ha obligatorisk morgonbön förr tog inte hänsyn till elever som hade annan religiös tro än kristendomen. Det är inte demokratiskt.

Nej, därför att det här bara är ett schema. Egentligen säger det inget om det demokratin i skolan. (Men utifrån andra källor vet vi att eleverna förr inte kunde påverka undervisningen och skolan särskilt mycket, och det är inte så demokratiskt.)

9. Skolplikten i dag gäller till och med årskurs 9.

Det finns inga möjligheter att få ett jobb i dagens samhälle för den som bara är 12 år. I dag finns också lagar som skyddar mot farliga barnarbeten.

10. a) Riksdagen har bestämt att Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr 11) ska gälla för alla skolor i Sverige.

b) I Läroplanen kan man läsa om vilken värdegrund (vilka värderingar som ska förmedlas) och vilket uppdrag skolan har. Där står också om vilka kunskaper och förmågor som ska bedömas i varje ämne (kursplanerna).

11.

En åsikt eller uppfattning om något. – **värdering**

Den finns på alla skolor och handlar om att alla elever ska behandlas lika. – **likabehandlingsplan**

När man behandlar vissa människor annorlunda för att de till exempel har en annan hudfärg, ett annat språk eller kön än den övriga gruppen. – **diskriminera**

Det är en skyldighet att gå i skolan. – **skolplikt**

När barn mår dåligt

Sidan 22

12. Elevens eget svar.

Exempel: Barnombudsmannen, BRIS (Barnens Rätt I Samhället), skolsköterska, skolans kurator, skolpsykologen, förälder, lärare, mor- och farföräldrar eller någon annan man litar på.

13. Olivias pappa började missbruka alkohol.

14. Hon kunde inte se att pappan var alkoholist. Hon trodde att alkoholister var sådana som satt på parkbänkar och drack.

15. a) I stallet.

b) Där kunde hon träffa nya vänner och där kände hon sig lugn. (Kanske var hon trygg där och kunde glömma sin situation hemma eftersom ingen i stallet kände till att pappan var alkoholist.)

16. Motionera, hitta en plats där man kan vara sig själv och ha roligt, hitta någon att prata med, någon som lyssnar. Hon rekommenderar unga att hitta en aktivitet eller fritidssysselsättning som får dem att må bra och kopplar bort jobbiga tankar.

Vad är mobbning?

Sidan 23

17. a) Ingen hejar när Zara kommer till skolan på morgonen. På rasten får hon ofta gå ensam. – **psykisk mobbning**

b) Henrik hatade Viktor. Han sparkade honom alltid hårt när han gick förbi. Ofta var det någon annan kille som hängde på och gjorde likadant. – **fysisk mobbning**

c) Tjejerna i klassen pratade ofta om att Genina ljög. De trodde inte på henne när hon sa att hennes pappa var skådespelare, trots att det faktiskt var sant. – **verbal mobbning**

d) verbal mobbning

18. a) Elevens eget svar.

Exempel: Flickan ser ut som om hon tvekar inför att gå in på skolgården. Staketet kan vara en symbol för att hon är utestängd från gemenskapen där.

b) Elevens eget svar.

Exempel: De känns som om dessa två hör ihop och är hotfulla eller utanför. Genom att dölja huvudena med huvor skapar de ett avstånd till gemenskapen på skolan.

Nätmobbing

Sidan 24

19. Man kan vara anonym, föräldrar och lärare har svårare att upptäcka mobbningen, man behöver inte stå för sina åsikter

20. a) Ja

b) Därför att förtal och ofördelaktiga bilder kan skada den som blir drabbad.

Konsekvenserna kan bli att den som drabbas får svårt att få arbete eller nya vänner.

21. Elevens eget svar.

Exempel: Det är alltid bra att läsa igenom hela inlägget innan man delar det. Det är viktigt att avstå att dela inlägget med ett innehåll som bidrar till:

– hets mot folkgrupp

– olaga våldskildringar

– olaga hot

– uppvigling (försöker få några att begå brott).

Det kan vara bra att fundera över om inlägget respekterar den personliga integriteten. Om det innehåller ofördelaktiga bilder eller text om någon som inte samtyckt till detta ska man avstå från att dela inlägget.

Se grundboken sidorna 21 och 28.

Sammanfatta kapitlet

Sidan 25

22. a) Människor lever tillsammans därför att ...

X vi trivs med att vara tillsammans

b) För lite mer än hundra år sedan

X behövde barnen inte gå i skolan

c) Det viktigaste ämnet i skolan förr i tiden var **X kunskaper i kristendom**

d) Likabehandlingsplanen i skolan ska förhindra diskriminering. Det innebär att alla elever ska **X behandlas lika**

23. Elevens eget svar.

Exempel:

En nackdel med att föräldrarna flyttar isär kan vara att...

... barnen inte får träffa båda sina föräldrar lika mycket.

En fördel med att föräldrarna flyttar isär kan vara att ...

... föräldrarna mår mycket bättre och bråkar mindre.

BRIS, BO och Friends behövs därför att...

... de kan stötta barn som mår dåligt på grund av mobbning eller andra problem hemma.

24. Elevens eget svar.

Ekonomi

Sidan 26

1. a) b) Elevens eget svar.
2. Elevens eget svar.
Exempel: Den som är fattig oroar sig mer för om pengarna ska räcka till boende och mat. Den som är rik behöver inte vara orolig för detta. Samtidigt kan den som är fattig vara rik på vänner medan den rika personen kan känna sig fattig på kompisar.
3. Elevens eget svar.

Din ekonomi

Sidan 27

4. månadspeng, veckopeng, extra peng för att man arbetar hemma
5. godis
6. data- och tv-spel
7. Elevens eget svar.
8. Elevens eget svar.
9. När man blir vuxen måste man ta ansvar för sina egna pengar. Då kan det vara bra att förstå att pengarna inte räcker till allt som man vill ha redan när man är barn. Man lär sig att planera sin ekonomi och se upp med utgifterna.

Arbete, inkomst och skatt

Sidan 28

10.
Det gör man när man handlar varor och tjänster. – **konsumerar**
Pengar staten betalar till föräldrar, de som är sjuka eller till de som behöver hjälp med boendekostnader. – **bidrag**
Den del av inkomsten man betalar till stat och kommun. – **skatt**
Samlingsord för allt det som vi betalar för. – **utgifter**
Det får man när man arbetar. – **inkomst**
En skatt på alla varor och tjänster som vi köper. – **moms**
Kan vara skola, sjukvård eller vägunderhåll. – **samhällsservice**
Då har man inte något arbete. – **arbetslös**
11. Moms är en slags **skatt**.
Att åka taxi är exempel på en **tjänst**.
Det är **färre** som är arbetslösa än de som har ett arbete.
Utgifterna måste vara **mindre** än inkomsterna.
12. Staten använder pengarna för att betala för samhällsservicen i samhället. Skola, barnomsorg, äldreomsorg, vägunderhåll, sjukvård och andra tjänster som är gratis

eller subventionerade (billigare än vad de verkligen kostar) för de som bor i samhället.

Ett ekonomiskt kretslopp

Sidan 29

13. a) Se sidan 55 i grundboken.
b) Pilen med lön till familjen försvinner. Pilen med bidrag blir tjockare. Pilen med betalning för varor och tjänster blir tunnare. (Pilen för sopor blir kanske också den tunnare.)
c) En miljömedveten konsument köper inte så många saker och handlar ofta begagnade grejer. Maten är närodlat, ekologisk och ofta vegetarisk. Reser gör personen med cykel eller med kollektiva transportmedel och avstår från långa turistresor med flyg.

Håll koll på utgifterna

Sidan 30

14. a) Elevens eget svar.
b) Du behöver en lön på minst det som summan av utgifterna visar.
c) Elevens eget svar.

Vad är levnadsstandard?

Sidan 31

15. a) Familjens inkomster.
b) Exempel: Föräldrarna får löneökning. Barnbidraget höjs. Utgifterna för mat sänks.
c) Exempel: Utgifterna för mat höjs. Skattehöjningar. Barnbidraget försvinner. Föräldrar blir arbetslösa.
16. Exempel: Hur människor bor skiljer sig åt, om de har bil eller inte, om de åker på dyra semesterresor eller inte.
17. Genom att beskatta dem som har högre inkomster och ge bidrag till de som har väldigt låg inkomst blir skillnaderna i levnadsstandard mellan fattiga och rika mindre.
18. Elevens eget svar.
Exempel: Om klyftorna mellan rika och fattiga blir för stora och de fattiga inte har några möjligheter att förändra sin levnadsstandard finns kanske risk för uppror och protester bland de fattiga. Det här skapar en oro i samhället och kostar mycket om det leder till kriminalitet. Därför är det bra om klyftorna mellan olika samhällsklasser inte är alltför stora. (Om du tycker annorlunda och har skrivit sakliga argument för detta, är naturligtvis det svaret också rätt.)

Fattiga barn i världen

Sidan 32

19. Orsakerna kan vara att barnen i sitt hemland saknar mat, bostad, elektricitet och rinnande rent dricksvatten. Det här kan bero på krig och konflikter, att de lever i en diktatur eller på naturkatastrofer i landet.

Våra köp påverkar miljön

20.

	Påverkar miljön därför att	Alternativ
Kör bil till skolan och jobbet varje dag.	Eftersom bilar har utsläpp av avgaser.	Cykla, gå eller åka buss eller tåg
Äter kött från Brasilien två gånger i veckan.	Därför att djuruppfödning kräver mer energi än att odla grödor, och kött från Brasilien transporteras långt vilket leder till utsläpp.	Äta vegetariskt.
Duschar under rinnande varmvatten 20 minuter per dag.	Uppvärmningen av vatten kräver energi.	Duscha varannan dag eller kortare tid varje dag.
Har alla lampor tända när det är mörkt ute och flera lampor är på även på natten.	Lampor drar energi.	Släcka lampor som man inte behöver.
Diskar under rinnande varmvatten 3-4 gånger per dag.	Uppvärmning av vatten kräver energi.	Använda diskmaskin är faktiskt bättre.
Dricker en halv liter mineralvatten på flaska varje dag.	Vatten på flaska kräver energi för produktion och transport.	Dricka kranvatten.

Sammanfatta kapitel

Sidan 33

21.

a) Våra köpvanor påverkar miljön. Med köpvanor menas

X de varor och tjänster vi brukar köpa

b) En familj som får försörjningsstöd får

X pengar i bidrag till mat och boende

c) En budget visar

X inkomster och utgifter

d) Det ekonomiska kretsloppet i samhället visar hur

X pengarna flödar mellan företag, familj, stat och bank

e) På varje intjänad hundralapp betalar den som arbetar

X ungefär en tredjedel i skatt

22. Elevens eget svar.

23. Elevens eget svar.

Exempel: Om många i samhället konsumerar mycket varor och tjänster är det bra därför att... **då skapas nya arbeten fler, får lön**

och konsumerar ännu mer och staten får in mycket pengar i skatt.

Om många i samhället konsumerar mycket varor och tjänster är det inte bra därför att... **stor konsumtion sliter på vår miljö.**

Politik

Sidan 34

1. Elevens eget svar.
2. Exempel: Beslut om att sänka och höja bidrag. Om hur statens pengar ska användas. Om hur skolan ska fungera. Om vilka lagar som ska gälla i samhället.
- 3.

Sidan 35

4. a) De har blivit invalda som representanter för olika politiska partier.
b) Folket i Sverige som röstat på dem i valet.
c) De vill alla förändra och förbättra samhället i Sverige men har olika åsikter om hur och vad man bör göra för att uppnå detta.
5. a) Båda budgetarna visar utgifter och inkomster och att det är viktigt att inte utgifterna blir för stora.
b) En statsbudget hanterar mycket större belopp och rör utgifter och inkomster som gäller för ett helt land.
6. Ministrar
- 7.

UPPGIFT	Riksdag	Regering
Beslutar om vilka lagar som ska gälla i samhället.	X	
Ansvarar för att besluten genomförs i samhället.		X
Beslutar om statsbudgeten.	X	
Lägger fram förslag som ledamöterna kan rösta om.		X
Kontrollerar att regeringen sköter sitt arbete.	X	

Sidan 36

8. a) Förslaget röstades ner. Beslutet genomfördes inte.
b) Riksdagen röstade ja till förslaget. Beslutet genomfördes.
c) Majoritetsbeslut
9. a) Då tillhör färre än hälften av ledamöterna i riksdagen det parti som sitter i regeringen.
b) Riksdagen kan rösta emot regeringsförslag så många gånger att regeringen får svårt att styra landet. Då kan det bli nyval och en ny regering kan tillsättas.

Sveriges kommuner

Sidan 37

10.

X Det är kommunerna som fattar beslut om hur många förskolor det ska finnas där du bor. Det är kommunen som fattar beslut om skolan ska ha nationella prov i engelska, matematik och svenska. – **Nej, det är riksdagen.**

Det är kommunen som fattar beslut om vilka trivselregler ni ska ha i din klass. – **Nej, det gör klassen tillsammans med sina lärare.**

Det är kommunen som fattar beslut om när ni ska få betyg. – **Nej, det gör riksdagen.**

Det är kommunen som fattar beslut om hur många läxor ni ska ha varje vecka. – **Nej, det gör läraren.**

X Det är kommunen som fattar beslut om hur många skolor det ska finnas där du bor.

11. a) Se ovan.

b) Skolan ska vara likvärdig över hela landet, därför beslutar riksdagen om vilka nationella prov och betyg som ska gälla.

Beslut som bara påverkar klassen och hur undervisningen ska gå till beslutar läraren och klassen själva.

Demokratiska beslut

Sidan 38

12. a) Beslutet tog hänsyn till minoritetens intressen.
b) Beslutet tog hänsyn till yttrandefriheten.
c) Beslutet tog hänsyn till fri opinionsbildning.
d) Beslutet tog hänsyn till majoritetsprincipen.
e) Beslutet tog hänsyn till att alla har lika värde.
13. Elevens eget svar.

Sidan 39

14. a) Alla som är över 18 år.
(I riksdagsvalet måste man vara svensk medborgare.)
b) De kan påverka hur Sverige styrs, vilka partier som ska bestämma över vilka beslut som kommer att fattas de närmaste fyra åren.
15. En representant ska företräda en grupps åsikter.
16. a) Direkt demokrati
b) När vi röstar om saker i klassrådet.
c) När klassens representanter röstar om saker i elevrådet.

Diktatur – när en bestämmer

Sidan 40

17.

I det här samhället ...	Diktatur	Demokrati
finns flera olika partier att rösta på.		X
kan man straffas för att man kritiserar staten i till exempel ett inlägg på sociala medier.	X	
styr en liten grupp och de andra har inte möjlighet att påverka hur samhället utvecklas.	X	
finns lagar om tryckfrihet och yttrandefrihet.		X
censureras alla tv-sändningar av staten innan de sänds.	X	

18. Elevens eget svar.
Exempel: Invånarna kan göra uppror som kan leda till inbördeskrig.
19. Elevens eget svar.
När man argumenterar lyfter man fram olika argument (skäl till) varför man tycker en viss sak, för att förklara varför man tycker som man gör.

Hur går demokratiska val till?

Sidan 41

20. Det parti som får flest röster.
21. Om valdeltagandet är mindre än 50 % kan man inte säga att utfallet representerar det som människorna i landet egentligen tycker. Det är tveksamt om demokratin i landet då fungerar.

22.

Det är **kommunen** som har ansvar för att se till att vägarna där du bor är i bra skick.
För cirka hundra år sedan hade bara männen rätt att **rösta**.
Ett land där människor kan hamna i fängelse för att de demonstrerar mot de som har makten kallas för en **diktatur**.
Genom att du och andra går samman och försöker få stöd för era idéer så försöker ni skapa **opinion** för er sak.
De som förlorar ett val är i **opposition** mot de som vann valet.
För att vi i klassen skulle kunna fatta ett beslut om vår klassresa var vi tvungna att ge och ta, vi var ganska bra på att **kompromissa**.

23. Elevens eget svar.

24. Elevens eget svar.

Lag och rätt

Sidan 42

1. Du kan aldrig göra sådant som kränker andra människors frihet, värde och rättigheter.

Lagar och regler

2. a) Elevens eget svar.
b) Om det du skrivit står i lagboken, är det ett brott.
3. a) Elevens eget svar.
b) Elevens eget svar.
Exempel: Det är förbjudet att slå/aga barn/elever.
4. Elevens eget svar.
Exempel: Ja, det är förbjudet att slå/aga barn även hemma. Därför att det står i lagboken och lagen gäller i hela det svenska samhället.

Olika straff för olika brott

5.

Att ljuga i en domstol. Är ett brott enligt Sveriges Lagbok. – **mened**
Person som råkar ut för ett brott. – **brottsoffer**
Ett brott. När en person stjälar något som inte har så stort värde. – **snatteri**
Ett finare ord för en brottsling. Kallas den som begår många brott. – **kriminell**
Ett brott. När en person förstör något som tillhör någon annan. – **skadegörelse**

Är den som följer lagen och inte begår några brott. – **laglydig**

Gör riksdagen när den bestämmer att en ny lag ska införas i samhället. – **stiftar lagar**

Gör den som sitter i fängelse. – **avtjänar ett straff**

6. a) stöld

b) mened

c) misshandel

d) mord

7. Förmodligen kollade du på straffvärdena i tabellen på sidan 88 i grundboken. De brott som hade högst straff anses som allvarligast.

8. Det beror på hur gammal man är och om man straffats för något brott tidigare.

Sidan 44

9. På medeltiden betraktades egendom som viktigare än det gör idag. En ko kunde ju innebära att den gjorde att familjen som ägde kon kunde överleva. Samhället förändras och då förändras också lagarna, normerna och reglerna. I dag har inte en ko samma stora betydelse som på medeltiden.

10. Man hoppas att den som avtjänar straff ska ångra sig och bli mer laglydig, att straffet ska avskräcka andra från att begå brott och vill förhindra att samhällets medborgare ska ta lagen i egna händer.

11.

När en domstol samlas och avgör om en person är skyldig eller oskyldig till ett brott.

– **rättegång**

Är den som leder rättegången och avgör om den anklagade ska frias eller fällas för brottet.

– **domare**

Hon eller han ska bevisa att en person är skyldig till det brott hen är anklagad för.

– **åklagare**

Är den som försvarar den misstänkte vid en rättegång. – **försvarsadvokat**

Så kallas den som sett ett brott och berättar om det i domstolen. – **vittne**

Så kallas den misstänkte när åklagaren bestämmer sig för att kalla denne till rättegång. – **åtalad**

När en person är gammal nog att straffas för ett brott. 15 år idag i Sverige. – **straffmyndig**

Analysera ett brott

Sidan 45

12. a) Problem för Johan, för föräldrarna, för brottsoffret, för samhället.

b) Möjliga orsaker: Johan känner sig orättvist behandlad av skolan. Johan är arg på de som äger cyklarna. Johan är arg på sina föräldrar.

c) Brottsoffren får betala självrisk till försäkringsbolag, om cyklarna är försäkrade. De blir ledsna och arga.

Johan blir åtalad för skadegörelse.

Samhället måste betala för rättegångskostnader.

d) böter

e) Elevens eget svar.

Exempel: Egentligen blir Johan kanske inte mindre arg för att han får betala böter. Däremot så förstår han att hans handlingar, om de strider mot lagen, får konsekvenser.

f) Elevens eget svar.

Exempel: Förhoppningsvis får han även hjälp på andra sätt att komma till rätta med sin ilska. Kanske kopplas en socialsekreterare in som tittar på hela Johans situation i skolan och i familjen. Kanske det finns kompisar som kan hjälpa Johan eller någon bra vuxenperson som Johan har förtroende för, t.ex. en idrottsledare.

Straffmyndig vid 15 år

Sidan 46

13.

X Du kan åtalas för ett brott.

Du kan rösta på ett parti.

Du kan köpa ut alkohol på systembolaget.

X Du kan gå på en barnförbjuden film.

X Du kan köra moped.

Du kan bestämma över din egen inkomst.

14. Då får man träffa en socialsekreterare.

I samtal försöker man komma till rätta med varför brottet har begåtts.

Likhet inför lagen

Sidan 46

15. Sverige riksdag

16. a) Alla ska behandlas lika om de blir anklagade för ett brott.

b) Det är inte säkert att man får en rättegång. Kanske sker rättegången utan insyn från samhället via media eller publik. Ingen kan kontrollera att det går rätt till. Det är inte säkert att man får veta vad man har anklagats för eller att man får en advokat. Kanske tvingas man sitta i fängelse utan att veta varför.

Allmansrätten/Mänskliga rättigheter

Sidan 47

17. a) Rätt att vistas i, ha tillgång till naturen.
b) Vi är skyldiga att vara rädd om och visa hänsyn till det som finns naturen.
18. Det finns länder i världen som är diktaturer.
I diktaturer tar man inte hänsyn till minoriteter som kanske har en annorlunda religion än statsreligionen. Det finns ingen yttrandefrihet.
19. Man får inte skriva eller säga något som skapar hets mot en folkgrupp, som är förtal, som är olaga hot eller som manar till uppvigling (som påverkar andra att begå brott).

Dina och alla andra barns rättigheter

20.

Alla barn har rätt att få lära sig att åka skidor.

X Alla barn har rätt att få leka och vila.

Alla barn har rätt att få lära sig att simma.

X Alla barn har rätt att få lära sig läsa och skriva.

X Alla barn har rätt att få ha hemligheter.

21. Elevens eget svar.

Exempel: Alla barn ska ha samma rättigheter. Det ska inte spela någon roll.. om man är pojke eller flicka, om man är svensk eller från något annat land, om man är troende kristen, jude eller muslim.

22. Elevens eget svar.

Exempel: Ofta behöver kanske familjen den inkomst barnet får för att det arbetar. Föräldrarna kanske är arbetslösa. Familjen är då helt beroende av de pengar som barnet tjänar, för att betala hyra och mat för att familjen ska överleva eller leva något bättre.

Fem minoriteter

Sidan 48

23. En minoritet kan vara en grupp människor i ett land som har annat ursprung, språk eller religion än den största delen av befolkningen.
24. a) samer
b) Det är ett folk som bott i landet långt före det att övriga grupper flyttade in i landet. T.ex. indianer i USA, maorierna på Nya Zeeland och aboriginerna i Australien.

Sammanfatta kapitlet

25.

Samiska barn **har rätt att** få undervisning på samiska.

Det är polisen som **griper men domstolen som dömer** de som har begått brott.

De flesta demokratiska länder **har avskaffat** dödsstraff.

Enligt Barnkonventionen har alla barn **rätt att gå** i skolan.

I skolan följer du skolans regler **och de lagar som** gäller i samhället.

26. Elevens eget svar.

27. a) Elevens eget svar.

Exempel: I och med att vem som helst kan närvara vid en rättegång så finns möjligheten till full insyn i hur domstolen dömer. På så sätt kan vem som helst se att det går rätt till. (Till exempel är det viktigt att journalister får möjlighet att kritiskt granska vad som sker i en domstol i ett land som vill vara en demokratisk rättsstat, något som är omöjligt i en diktatur.)

b) Elevens eget svar.

Exempel: Ibland kan känsliga fall, där barn är inblandade, göra att rättegångar är stängda för allmänheten. Det kan bero på att man anser att barnen kan ta skada om rättegångarna är offentliga. Det kan också bero på att vittnen känner sig hotade när de ska berätta vad de har sett.